

Sånt som faller

Anteckningar om form och entropi

Evelina Jonsson, september 2025, Gnesta

Entropi

Termodynamikens andra lag gör gällande att entropin i ett slutet system aldrig minskar över tid. Energi sprids spontant och system tenderar mot större oordning och slumpmässighet: solen förbränner hela tiden sin vätgas och strålar ut ljus och värme. En dag dör han. En annan dag slutar universum i värmedöden, ett tillstånd där all energi är jämt fördelad i rymden och avsaknaden av temperaturskillnad gör att inga nya processer kan ske.

Än så länge kan levande saker tillfälligt motverka entropin – genom att tillgodose sig med solens energi skapar och upprätthåller de en komplex ordning. Fast även om vi har kapaciteten att lokalt minska energins utspridning så bidrar livet, genom sin konsumtion, totalt till att öka entropin i universum. Komplexitetens ordning uppstår lokalt på bekostnad av en större oordning på en annan plats.

De levande sakerna har, jämsides med geologiska och meteorologiska processer, format om Jorden under åtminstone 3,5 miljarder år. Det har skapat tillfälliga ordningar, som kommit och gått. Berggrunder har blivit jord, ås, sand. Jag såg på ett program som berättade om en serie vulkanutbrott som varade i 2 miljoner år, senare följda av en 2 miljoner år lång regnstorm.

Det är svindlande. Hakan faller ner och jag räknar mina år. Man är som en dagslända i dessa tidsrymders oändlighet och bredvid dessa krafters påtaglighet. Samtidigt rymmer tidens sönderdelning i korta moment som år och dagar uppenbarligen hela liv och tankevärldar.

Vad kan man göra med entropins svårbegripliga faktum? (Ja, jag har ett behov av att göra något med det, jag behöver ett system för att närma mig och förlika mig med denna omständighet.) För några år sedan skapade jag ett konstverk, eller kan jag kanske kalla det en metod? Premissen i verket är enkel: material ordnas i lådor, som sedan lämnas att utveckla sig i sin egen riktning. Vi får stå utanför och bevittna dess rörelse mellan upplösning och form.

Äpple

Bland de första lådorna jag ordnade fanns de som bara var fyllda med äpplen. Jag ville se hur frukten långsamt förlorar sin form. Det tar mycket längre tid än jag hade föreställt mig. På ett äpple har skalet säckat ihop och är som veckad grå sammet. Ett annat har blivit brunt, svullet och sedan täckts med vita vårtor. Olika mögelsporer koloniserar ytorna och skapar abstrakta mönster. Efter ett år är äpplena fortfarande relativt intakta, de är knottriga, slemmiga och fuktiga.

Det är först efter nästan två år som vätskan från frukterna helt separeras från skalén, som då flyter runt som säckar i en mörkröd vätska. Det tycks alltid sluta här, i en uniformitet som liknar *chiaroscuro*-måleriets grundering.

Golvet i stora salen har målats i denna mörkröda färg. ”Caput mortuum!” utbrast Signe när hon såg hörnet vi provmålade. Pigmentet kallas så och är latin för dött huvud. Inom alkemin stod beteckningen för förfall och nedgång och hänvisade till den värdelösa restprodukt som blev över efter kemiska reaktioner, vilka till stor del bestod av röd järnoxid. Termen hänvisar också till ett liknande pigment även känt som mumiebrunt då det tillverkades av söndermalda mumifierade människo- och djurrester.

Allt finns alltid kvar, men det byter form. I lådorna flyter en vätska som inte längre är äpplen. Om äpplet å andra sidan genomgår sin förändring utanför lådan är utfallet annorlunda, massan löses inte upp på samma sätt utan i stället förändras den. Den 24:e mars 2022 tog Fernando med sig ett Golden Delicious äpple från min utställning i Stockholm till Madrid. Han omslöt det som en mumie i aluminiumfolie och förvarade det i sitt skafferi. Varje månad plockade han fram äpplet, dokumenterade dess tillstånd och skickade mig två bilder, av sida A och sida B. I början så var ena sidan fräsch medan den andra började korrumpas. Den månatliga uppdateringen fortsatte till för ett år sedan ungefär då jag fick tillbaka det skrupna äpplet som nu mest liknar en mörkbrun veckad medalj eller ett mycket stort russin. Jag är mycket fäst vid denna märkliga bit materia.

Bröderna Sundins jordkonst

4 juli 2025, Fäbodsjön. Jag gick till myren tidigare idag. Den ligger på andra sidan landsvägen, det första 75 meterna är fortfarande orörda, de efterföljande 75 har sin växtlighet kvar men är utdikade. Det växer en märklig flora där: trollsvansar, silesår och hjortron, tallarna är små och krokiga. Två diken måste man passera innan man kommer fram till den rostbruna monokrom som sträcker sig ut där torven bryts.

Torvmonokromen ramas in av ett dike där spretiga tuvor är spridda. På min sida av diket är marken också brun, hjortronblad sticker upp här och där. Det är som i en barnteckning, kontexten saknas, bladen står ensamma eftersom man inte visste hur man skulle teckna marken. På andra sidan diket är det bara brunt. Parallella linjer delar upp torven i breda remsor.

Överrumplad av detta monumentala brott i landskapet tog jag upp min telefon och sökte ”torvmosse”. Jag fann att de bara växer 1 millimeter per år och tar därav tusentals år på sig att bildas. Och att torven, som när den utvinns används som bränsle och i odling, uppstår när organiskt material inte bryts ner helt på grund av syrebrist i det vattenmättade underlaget.

Jag fortsatte min vandring i riktning mot åsen. I förrgår hittade vi myrlejon där igen. Det gladdde mig, det var många år sedan vi sett dem senast. Sländlarven gräver konformade gropar i sanden och gömmer sig nedgrävd under den negativa konens apex. Där ligger den och väntar på att en myra ska trilla ner. När myran försöker ta sig upp rinner sanden neråt tillsammans med insekten som blir byte för det mycket lilla rovdjuret.

Jag går genom den luftiga tallskogen tills jag kommer fram till ett snitt, de senaste åren har delar avverkats och grustaget har kommit närmre stugan. Det ser ut som om någon skurit i jordskinnet med en skalpell där de slutat gräva. Lingonrisets rötter hänger lösa i luften över en sandslutning. Om jag skulle försöka klättra upp på slutningen skulle sanden komma farande mot mig liksom den gör för myran i myrlejongropen. Till vänster om snittet tecknas en annan monokrom. En pointilistisk, grå-beige och rödaktig grop, en bortgrävd ås. Rullstensåsar formades när inlandsisen började dra sig tillbaka. Stora älvar av smältvatten forsade fram i tunnlar under istäcket där runda stenar, grus och sand av

olika bergarter transporterades. När flödet nådde iskanten så saktade materialet ner och avlagrades i långa åsar.

Från åsen har de länge tagit sand och krossat sten. Jag tänker på Michael Heizers verk *Double Negative* och Robert Smithsons *Spiral Jetty*, och min förkärlek för dessa monumentala gester i landskapet. Jag leker med tanken att själv en dag göra ett jordkonstverk men inser att det känns överflödigt, för de finns uppenbarligen redan snitt och sårytor överallt på jordytan. Det bränner till i bröstet när jag tänker på att det behövs en ny istid för att återställa denna mark. Jag avvärjer tanken och undrar istället om dessa nya former i landskapet ska betraktas som naturliga. Bilder av myrlejongroppar och myrstackar i mänsklig storlek kommer till mig som något slags svar. Det är så här som livet håller på, simultant minskar och ökar entropin. Myllan som idag föder oss skapades trots allt från början av svampar som med sina myceltrådar sprängde sönder berggrunden. Förstörelse är också ett villkor för att något nytt ska kunna ta form. Men det smärtar ändå, för krossandet och upprivandet är så ohämmat nu.

2 augusti. Idag gick vi över den avverkade mossen. Vi behövde först ta oss över det djupa diket innan vi kunde komma upp på den rostbruna monokromen. Den vidsträckta ytan genomskärs av parallella kvadratiska diken som avgränsar 20 meter vida remsor av mjukt och fjädrande underlag. Var tjugonde meter var vi tvungna att ta sats och hoppa över de vattenfyllda skårorna. Det tog nästan en timme att komma över hela mossen. På mitten verkade allt dött. Inte en insekt hade virrat sig ut i det jämna landskapet. Fårorna – de längsta mäter 900 meter – är estetiskt tilltalande. Jag förstår att det är så här det känns att vara en fluga på en Frank Stella målning.

Jag märker hur jag söker efter andra blickar på det avhyvlade landskapet. Varför estetiserar jag dessa sår? Det måste finnas ett annat svar än planteringsjord, säger jag till mig själv. För annars är det omöjligt att stå där, där djuren varit ostörda sedan isen drog sig tillbaka, där mina förfäder under århundraden plockat hjortron och tranbär och se att vi inte kommer kunna göra det igen. Torvmonokromens ordnade linjer och homogena yta är paradoxal. Den framstår som mycket ordnad, men livet – det som lokalt kan skapa ordning i den annars entropiska rörelsen – är borta, och därav blir det synligt hur bra vi också är på att snabba på utjämningen.

4 augusti. Vi gick tillbaka till mossen med en låda. Jag borrade ner händerna i marken och rev upp torv, mossa, hjortronblad, lavar, ljung och silesår och lade dem i lådan.

7 augusti, kl.16:04. Ett dån hördes precis. De sprängde en ny bergtäkt borta i skogen. Igår kom en man som hette Sundin förbi och sa att de skulle spränga. Jag frågade honom ifall det var i närheten av sandtaget. Det är längre in i skogen, berättade han. De får inte ta mer material från åsen, så nu ska de spränga berget och krossa sten där i stället.

8 augusti. Vi tog bilen till grustaget och fyllde en låda med åsens fraktala textur: sand, grus och rullsten.

Blommor

Jag sitter framför elden i stugan och läser Bataille. Skrattar för mig själv när han skriver om blommorna. Det är som om han hatar dem (eller kanske beundrar?) för att de hycklar med sitt ursprung. För att de försöker en liten stund fly sin sanna natur. Strävandes, från den slibbiga marken, upp mot den himmelska ideala konceptionen. Men snabbt faller de igen. Blommorna åldras inte på ett ärligt sätt, skriver Bataille, utan torkar ihop och ter sig löjeväckande uppe på stjälken som bar dem upp mot molnen.¹ Det Bataille skriver stämmer ganska väl. Ingenstans bland processerna i lådorna är kontrasten så stark mellan den initialt väldoftande vackra rosen och den ruttna stinkande slemmiga blomresten. En låda fylld med ruttet blomstervatten föll och krossades utanför Nikehallen när vi installerade och doften spred sig i Konstakademien. Folk kom dit och undrade vad det var för stank. Jag skämdes, över att ha beblandat mig med och sedan utsatt andra för det där låga.

Jag hittade två Jungfru Marie nycklar vid en liten bäck här vid stugan. De är vackra små hycklare. Det är blommornas bräcklighet som gör dem tilltalande, deras forntagande och snabba upplösning. En kortvarig välsignelse.

1. Bataille, Georges, *Visions of Excess Selected Writings, 1927–1939*, University of Minnesota Press, Minneapolis, (1985) s.12.

Marken

De flesta sakerna som finns i lådorna har jag hittat på marken. Jag tittar alltid ner när jag går för att hålla reda på plattornas kanter. Kalkylerar stegen för att undvika linjerna. På marken ser man saker. Fallna saker som löv, tappade saker som skräp, kastade saker, saker som har dött, saker någon har släppt. En plastpinne från en glass i ultramarin. Tar upp den, lägger den i fickan. Ett par pärlhästar, en äkta pärla, en kapsyl, en keramikskärva, en märklig metallpryl. Ser en kackerlacka på ryggen, den sitter fast på marken av såret som läckt och klistrat den vid stenen. Benet rör sig fortfarande i en vajande vikning. Jag vet inte vad jag ska göra så jag ställer mig upp och går därifrån. Marken i staden är duvornas territorium. Det är äckligt där, vita fläckar av nedtrampade tuggummin, svart sot från avgaserna, pölar av hundkiss. Marken i skogen är renare för ingen har någonsin försökt att städa den från djuren och växterna och allt liv som är där. Marken under äppelträden i september och oktober är full av liv och död.

Jag har bitar av olika marker i plastlådorna i ateljén. Cirka 40x60 centimeter till sin yta. I en är marken bara jord och därpå bor vita små djur, jag matar dem med apelsinskal och äpplen då och då. Det började med morfars kompostjord. Han slutade aldrig göra saker, trots att starren gjorde honom nästan helt blind. Kompostering var hans sista syssla. Jag tyckte det var poetiskt att han i slutet ägnade sig åt att bryta ner materien till näringsrik mylla, som om han förberedde sig för nedbrytningen genom att skapa förutsättning för nytt växande. Det fanns några äldre damer i bostadsrättsföreningen som inte tyckte om att han höll på i skjulet på gården. Mormor skämdes över morfar i sina lortiga arbetskläder. Det var kanske oordnat och stökigt i skjulet så till sist blev han tvungen att sluta med sitt komposterande. Jag fick då en stor säck av jorden han förvaltat och jag lade den i en låda på våren 2022. På sommaren höll jag i innehålllet från andra lådor när jag behövde göra plats, och på hösten, när jag flyttade till en ny ateljé hade de börjat visa sig, de vita myllrande jordlössen. De bor där fortfarande, och har ätit ett par äpplen under åren som följt. Kärnorna lämnar de, och äppelväxterna påbörjar sin dristiga resa uppåt.

Art Lab Gnesta

Tryckt på Art Lab Gnesta, september 2025.

Fotografi:Fernando de Porras-Isla-Fernández Rodríguez de los Ríos.